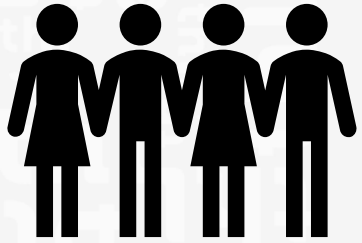

Esityksen sisältö

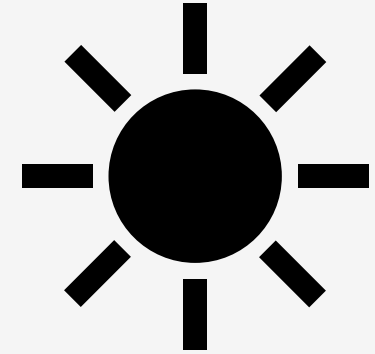
Kuka
tahansa
meistä

Häpeä

Stigma

Toivo

Aineistot

1. 16 rahapeliongelman kokemusasiantuntijan haastattelua

- Toipuneita rahapelaajia
- Haastattelut keskittyivät eri palvelujen käyttöön, ml. talous- ja velka-asioihin liittyvät palvelut

2. Talous- ja velkaneuvonta osana rahapeliongelman hoitoa

- 8 asiakkaan haastattelua
- Osallistuneet pilottiin, jossa asiakas tapaa yhdessä rahapeliongelman hoidon ammattilaisen ja talous- ja velkaneuvojan

Kuka tahansa meistä

Ihmiset ovat erilaisissa tilanteissa

- Ihmiset ovat erilaisissa työllisyys-, omaisuus- ja taloustilanteissa
- Tämä tilanne vaikuttaa siihen, millaiset mahdollisuudet on velkaantua, ja toisaalta siihen, millaiset mahdollisuudet on selvittää veloista
 - Suuremmat tulot ja omaisuus voivat ”sallia” suuremman velkaantumisen, mutta silloin velkojen maksaminenkin voi sujua nopeammin.
 - Pienemmissä tuloissa ja niukemmissa elämäntilanteissa pienemmilläkin velkasummilla voi olla syviä vaikutuksia.
- Elämänmuutokset velkojen maksamiseksi voivat olla myös erilaisia:
 - Esim. omistusasunnon myyminen tai avioero
- Mahdollisesti ylisukupolvisia vaikeuksia tai kulttuurisia eroja

”se oli se mitä mä aattelin et siihen kaatu. Sitten mä säikähin sitä kun, lueskelin jotaki velkajärjestelyistä ja muista ja mietin että pitääköhän nuo vaan antaa mennä laskut ulosottoon. Ja sitten siinä luki että jossakin että ensimmäisenä jos on omistusasunto et se pitää myydä. Niin mä laitoin äkkiä kiinni nuo sivut, ja lähin tekemään töitä.”

”kuinka tästä eteenpäin, että tästä hyvin herkästi masentuu, jos miettii vaikka tätä mun tilannetta, kun en pääse mihinkään velkajärjestelyyn tai ei oo tällä hetkellä toivonpilkahdusta ennen ku on tää asunto lähtenyt pois. Niin tätähän on nyt sen pari vuotta täs jatkunu, niin se on ehkä se semmonen, että voi tulla semmonen epätoivon tunne. Että tää ei täst muutu ikinä”

Häpeä

Häpeän mekanisme

- ”Kunnon ihminen ei sotke raha-asioitaan”
 - Kunnia vs. häpeä – esim. ”kunnia”velat
- Riippuvuuteen liittyvää häpeää: käyttäytymisen hallinnan vaikeudet
 - Retkahtaminen
- Tekoihin liittyvää häpeää: esim. varkaudet, kavallukset tai petokset
- Piilottaminen ja salaaminen
 - Rationaalisen ja vastuullisen ihmisen / kuluttajan ihanne
 - Perheen tai työnantajan luottamuksen pettäminen
 - Syyllisyyteen liittyvä häpeä

”Siis, (--) silloin yhen tärkeen asian, otti apuu vastaan. Just se mitä monelle on just se että just se häpee, että talous on mitä on. Se että aina on niin kauheen (-) menee luottotiedot ja niin päin pois. ”

”mun mielestä se oli aika järkyttävää koska mähän nyt kuitenkin jollain tasolla sillai pidin itteeni että mä oon niinku kunnon ihminen, en kavalla toisen rahoja, niin se oli musta niin semmonen, ja se häpeän määrä oli niin järjetön mä muistan kun mä lähdin sieltä työpaikaltani niin, mä en voinu mennä niin kuin ihmisten ilmojen kautta ollenkaan elikkä mun täyty oikoo kaikkia [naurahtaa], mettäpolkuja pitkin kun mä olin niin häpeissäni, mä luulin että kaikki ihmiset tietää että nyt toi on tollasta tehny että se on varastanu toiselta rahaa.”

Itsensä vahingoittaminen

- Esimerkiksi rahapelaamiseen liittyvien itsemurhien taustalla on useimmiten taloudelliset vaikeudet ja häpeä
- Millaiset mekanismit siihen vaikuttavat?
- Ei ”vain” epätoivo velkojen määrästä ja taloustilanteesta, vaan häpeä ja syyllisyys tehdyistä teoista

Stigma

Stigma palveluissa

- Stigma tarkoittaa ihmiseen tämän olemuksen, toiminnan tai sairauden vuoksi liitettyä kielteistä mielikuvaa
- Se ilmenee syylistämisenä sekä epäoikeudenmukaisena ja syrjivänä kohteluna
- Esimerkiksi päihteitä käyttävä tai rahapelejä pelaava ihminen joutuu stigmatisoiduksi eli leimatuksi esimerkiksi silloin, kun riippuvuus nähdään vastuuttomuutena tai itse aiheutettuna ongelmana
→ Sama pätee velkaantumiseen?
- Hoitoon hakeutuminen voi viivästyä, jos ihminen pelkää huonoa ja syrjivää kohtelua joko aikaisempien kokemustensa tai toisten palveluita käyttäneiden kertomusten vuoksi
- Ihmisen kokema ja havaitsema stigma voi lisäksi vaikuttaa hänen käsitykseensä itsestään ja omista mahdollisuuksistaan

Strand, T. & Kesänen, M. (2023). [Stigman ja syrjinnän vähentäminen sosiaali- ja terveyspalveluissa](#). Tiedä & Toimi, THL.

Palveluihin hakeutuminen

- Aineistoissa näkyi stigmaa ja kynnyksiä hakeutua palveluihin riippuvuuden tai velkaantumisen vuoksi
- Taloudellinen tilanne vaikuttaa siihen, milloin palveluja tarvitaan
 - Pienituloinen on ”pakotettu” hakeutumaan aiemmin palveluihin
- Talousongelmien salailu on mahdollista niin pitkään kunnes se ei enää ole mahdollista – milloin tulee se hetki kenellekin ja mikä siihen vaikuttaa?
- Tehdään erittäin haavoittavia tekoja rahan hankkimiseksi ennemmin kuin hakeudutaan palveluihin
- Itse pärjäämisen eetos – kunniallisuus?

”No siis oonhan mä noita miettiny, esim. tota velkaneuvontaa silloin, mut jotenkin siinä oli vaan semmonen liian kova stigma sitä lähtee. Jotenkin tuntu et, suurin piirtein et menetänsä mä kasvot jos mä sinne oon yhteydes.”

”K: niin muistatsä mimmosia tunteita tai tunnelmia siihen liittyy silloin että, siihen hetkeen kun sä, otit yhteyttä ja sait jotain vastaustakin siellä niin, muistatsä näitä niinku tunteita mitä..

V: Joo, pelkoohan siihen liittyy melko paljonkin ja, sen pelon takana on häpeä elikkä, kun sä oot kuitenkin niinku mokannu omat raha-asiat niin, ja sit toisaalta valehdellu myöskin, lähinnä siellä avun puolella se häpeä.”

”et mul ollu niin vahvana se, että mä olen aina hoitanu hommani ite, ratkonu ongelmat ite. Ja sen takii mul on hirveen vaikee siihen suostuu, et mä oisin toisten armoilla. Et vaikka idea siit, et mä ratkon ongelmani voittamalla rahani takas, nii sehän kuulostaa ihan naurettavalta, sehän on ihan naurettava idea, eikä se tuu ikinä toimimaan, eikä se oo toiminukkaa.”

Kohtaaminen palveluissa

- Kauhistelu, vähättely, syyllistäminen eivät todennäköisesti auta missään palvelussa asiakkaana olevaa henkilöä
 - Talous- ja velkavaikeuksien vuoksi voidaan kohdata asiakkaita monissa palveluissa:
 - Sosiaali- ja terveydenhuolto, talous- ja velkaneuvonta, asumispalvelut, ulosotto, pankit, TE-palvelut, kolmannen sektorin palvelut..
- Jokaisella työntekijällä on mahdollisuus vähentää stigmaa ja lievittää häpeää
- Toivon herättäminen ja ylläpitäminen
- Rakenteelliset toimet palveluissa stigman vähentämiseksi merkityksellisiä

”kun jouduin soittelemaan, hän iski kyllä semmosta törkeätä kommenttia suusta --- Hän syyllisti minua tästä pelaamisesta. ’Tuliko mieleen että’, en ees muista miten pahasti se sano. Mut jotakin että ’etkö sä nyt tunne yhtään ite syyllisyyttä tästä että oot velkaantunu ja pelannu rahat’ ja jottain tämmöstä. Et se oli tosi ja siin oli muutakin asiatonta. Minä en muista ees mitä siinä oli. Mut se oli niin hirvee puhelu että. Muita mulla ei tule kyllä semmosia.”

”itte oli häpeissään että kun on raha-asiatkin saanu niin huonoon jamaan niin, se oli vähän semmosta niin se oli minusta niinku, hieno asia että siellä otettiin kuitenkin ettei siellä ensimmäisenä ruvettu niinku haukkumaan että, helkkari soikoon vanha akka [naurahtaa], et asioitas pysty tuon paremmin hoitaa että nää on ihan perseellään kaikki. Mutta, et se oli sillai että, siellä vaan todettiin tosiasiat ja sillai, se oli itelle semmonen niinku iso asia. Että tavallaan niinku ettei sitä tuntenu itteensä semmoseks niinku huonoks ihmiseksi kun mä olin saanu näinkin kuralle nää, raha-asiat.”

”Niin se oli niinku itelle sit niinku hirveen, iso merkitys sillai että, koska se tavallaan niinku loi sitä semmosta valoo siihen että nyt tehdään näin ja näin ja näin, niin tää pakka rupee tästä sitten, purkaantuu.”

”Et kun tuo oli se vaihe kun mä olin, kaikki oli hajonnu käsiin, kaikki ties ja ite oli ihan lopullisesti myöntäny itellensä sen ongelman vakavuuden. Niin se että tuolta sai asiallista ja minusta kauheen lämmintä apua siinä vaiheessa. Siinä vaiheessahan ei hirveesti voinu ees mitään tehdä asioitten suhteen.”

Sosiaalihuollon asiakkaana

- Sosiaalihuollon palveluihin ja Kelaan viitataan haastatteluihissa hyvin ohimennen; ei olisi yhdistetty rahapeliongelma toipumiseen jos ei olisi erikseen kysytty?
 - Kohtaamiset olivat usein taloudellisiin vaikeuksiin liittyviä
- Terveystieteiden huollon kohtaamisia kuvattiin yksityiskohtaisesti, sosiaalihuollon osalta ei osattu välttämättä kertoa edes onko palveluissa oltu
- Liittyykö raha-asoiden häpeään? Laajempi häpeän kierre ”kunniallisesta” ihmisestä? Tupla/tripla-stigma (riippuvuus-raha-asiat-sosiaalihuolto)?

”Et sen verran mä oon siellä asioinu ja tietysti siinä huonoimmalla hetkellä hakenu ehkä jotain rahallista apua.”

”Kyllä mä sain sieltä just isompiin hankintoihin tai silmälasit, moniteholasit kun tuli ajankohtaseks niin sain. He osti mulle ne ja ei ees niin kauheen isojakaan kun esimerkiksi talvitakki ja (-). Sieltä sain apuja. -- Kyl mä koin sen hyväks. Hirveen suuri kynnys oli toki lähtee työssäkäyvänä ihmisenä hakemaan apua. Mutta kyllä mä sain sieltä hyvin apua, paremmin kun uskoin.”

Yhteiskunnan laidoilla

- Esimerkiksi päihteitä käyttävät ilman vakinaista asuntoa
 - Osattomuuden kokemukset: ei tunne kuuluvansa mihinkään kohtaa palvelujärjestelmää (tai yhteiskuntaa?)
- Erilaisia häpeän ja stigman mekanismeja ja kierteitä
- Stigman vähentäminen vaikuttaa monessa eri asemassa ja tilanteessa olevaan
- Köyhyyteen liittyvää häpeää

Lainsäädäntö

- Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä, 10 §:n 7 kohta, velkajärjestelyn yleiset esteet:

”velkojen perusteesta ja syntyolosuhteista, velallisen tavasta hoitaa talouttaan tai muista seikoista voidaan päätellä olevan todennäköistä, että velallinen **on velkaantunut harkitusti velkajärjestelyä silmällä pitäen tai velallisen velkaantumiseen johtaneita toimia voidaan kokonaisuutena arvioiden pitää piittaamattomina ja vastuuttomina** ottaen huomioon velallisen ikä, asema ja muut olosuhteet sekä se, ovatko luotonantajat toimineet vastuullisesti.”

- Lainsäädäntö lisää stigmaa kuvaamalla ihmisiä piittaamattomiksi ja vastuuttomiksi

Toivo

Talous- ja velkavaikeuksien selvittäminen ja velkojen maksaminen on raskas ja pitkä prosessi

- Milloin on voimavaroja asioiden selvittämiseen?
- On erilaisia jaksoja:
 - Kaaoksen ja epäselvyyden aika
 - Velkojen maksaminen ja ulosotto
 - Mahdollisten järjestelyjen hakeminen
- Prosessit ovat pitkiä ja vaikuttavat arkeen pitkän ajan päässä
 - Mitä tukea palvelujärjestelmästä saa eri kohdissa prosessia?
 - Miten ylläpitää henkistä jaksamista?
- Vertaistuki on merkittävässä roolissa monilla pitkän toipumisen aikana myös talouskysymyksissä, myös muiden auttaminen

”Jotenki mul o vähä semmone, että voisinko mä saada sit jossain vaihees jotain armoo, koska tää on vähä ollu semmonen asia, et jotenki mä vaan aattelin, et jos mä jossain vaihees voisin saada sitten vaikka jonkunnäkösen armahduksen tästä. Emmä tiedä.

K: Tarkotaksä armahdusta niistä veloista?

V: Mä voisin saada jotain velkoja ehkä anteeks joskus. Ne on aika pahalla laukalla ne mun velat, ja niis on hirveitä korkoja, ja asiat on niin perseellään, ja... Emmä tiedä.”

Taloudellinen toipuminen

- Arjen toimeentulon varmistaminen
 - Asuminen, lasten hyvinvointi, taloudelliset tuet
 - Rahankäytön kontrolli
 - Menojen ja tulojen tasapainottaminen
- Velkatilanteen selvittäminen
 - Toimijuuden tukeminen, häpeän lievittäminen ja kynnyksen madaltaminen
- Niukkuuden kanssa eläminen
 - Merkityksellisen arjen saavuttaminen veloista huolimatta
- Ihminen itse toimijana, hänen voimavarojensa ja tilanteensa mukaisesti

Asuminen, työllisyys, terveys

- Talousvaikeuksista toipuminen on kytköksissä moniin elämän osa-alueisiin
- Palvelujärjestelmän toimiminen yhteen on tärkeää
- Hyvä kohtaminen missä tahansa voi auttaa

”Nyt sitten kun on päästy vakituiseen työpaikkaan, niin (-) tästä (--) innostuneena sitten niin nyt on, olen menossa tässä muutaman viikon päästä sitten velkaneuvontaan ja ruvetaan sieltä kautta selvittämään. Mut että, (--) tosiaan neljä vuotta ollu pelaamatonta aikaa kohta, niin siinä vaiheessa vasta tulee se tarve, että ruvetaanpas miettimään, että onko tähän jotain muutakin konstia ku se ulosotto, (--)

Lopuksi

- Raha- ja velkavaikeuksiin liittyvä häpeä on pitkälti rakenteellista
- Niin pitkään, kun ihminen ajattelee olevansa vastuuton ja aiheuttaneensa itse ongelmat, hänellä on kynnys hakea apua
- Palveluissa asiakkaana olevat ovat todennäköisesti jo syyllistäneet itseään voimakkaasti tilanteestaan
- On yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän tehtävä vähentää velkaantumiseen liittyvää häpeää tuomalla esiin rakenteelliset tekijät häpeän takana ja korjaamalla niitä
- Saatavuuden ja markkinoinnin rajoittaminen: kuinka usein on kyse siitä, että ihminen on toiminut tietoisesti vastuuttomasti ja piittaamattomasti, kun olosuhteet ja rakenteet otetaan huomioon?
- Stigmaa vähentävä palvelujärjestelmä: miten ihmiset saataisiin palveluihin aikaisemmassa vaiheessa?
- Jokaisella on oikeus toivoon ja hyvään elämään, tilanteesta tai asemasta riippumatta

”Se oli just semmonen, et siitä löyty se armollisuus itelle että,
en minä nyt tässä oo tehny mitään niin peruuttamatonta että,
minun koko ihmisarvo ois menny”

Kiitos!

maria.heiskanen@thl.fi